

ÇUMRA'DA ZİRAATIN GELİŞMESİNDE SULAMANIN ROLÜ

Importance of Irrigation in Agricultural Development at Çumra

Dr. Ferzan (KİTAPÇIOĞLU) GÜMÜŞTEPE

ÖZET

Dış drenajı olmayan Büyük Konya Havzası, İç Anadolu Platosunun güney kısmında bulunmaktadır. Bölgedeki en önemli ovalar; Konya, Karaman, Karapınar, Bor, Ereğli ve Çumra'dır. Bu ovalar, denizin etkisini önleyen dağlar nedeni ile kapalı havza görünümündedirler. Yağış azlığı ve düzensizliği nedeni ile ova da (Çumra 280 mm) kuru tarım ana ziraat metodudur. Fakat Çumra Ovası sulaması, önemli bir projedir. Yöremizdeki mevcut problemler çözüldüğü ve daha geniş alanlar sulu tarıma açıldığı, kuru tarım alanları daha dikkatli kullanıldığı takdirde; Çumra Ovası ve çevresinin önemi çok daha artacak yurdumuz ekonomisine katkısı yükselecektir.

ABSTRACT

The Great Konya Basin is an area of internal drainage in the south of the Central Anatolian Plateau in Turkey, Important basins in the area are Konya, Karaman, Karapınar, Bor, Ereğli and Çumra. This basins has surrounded by mountains and it is a closed basin. In the basin water resources are limited, but cultivable areas have enourmous. Thus, agriculture is mainly depended on precipitation. But rainfall regime is unstable and varies from year to year, in Çumra 280 mm. Therefore in the basin dry farming is the main agricultural type. But Çumra plain irrigation is the largest project.

If the problems of the area are solved the importance and effect of Çumra area on Turkey's economy will be much more prominent.

Asırlardır bir tarım ülkesi kimliğini taşıyan Türkiye'mizde bugün hala tarımda karşılaşılan sorunlar vardır. Tarımdaki verim düşüklüğü, yüksek tarım nüfusu ve tabii en önemlisi her yıl topraklarımızın yaklaşık 7 milyon hektarının nadas uygulaması nedeniyle boşkalması ekilememesidir.

Bilindiği gibi, nadas - tahıl ekim nöbeti sisteminde yağışların her yıl ürün almaya yetmeyecek kadar az ve yıl içindeki dağılımlarının düzensiz olduğu yörelerde, tarla bir yıl boş bırakılarak gelecek yıl ürünü için bitki kök bölgesinde nem birikiminin sağlanması amaçlanmaktadır.

Günümüzde Tarım ve Orman Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Koordinasyonu ve il, ilçe örgütleri aracılığıyla nadas - tahıl ekim nöbetinin uygulandığı alanlarda nadas uygulamasının aşamalı olarak kaldırılmasına çalışılmaktadır. Bu amaçla da sulu tarım alanları yaygınlaştırılmağa gayret gösterilmektedir.

Türkiye'de; zorunlu nadas alanı içerisinde olmasına rağmen ilk kez sulu tarım

sistemi uygulanan ve kuraklıkla mücadele edilen yöremiz Çumra Ovası'dır. Bu başarı örnek alınarak Türkiye'nin diğer sulama şebekeleri ve en önemlisi olan 18 milyon hektarlık geniş bir alanı sulayacak olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin yapımına girişilmiştir.

Şu halde Çumra; suyun ortaya çıkardığı bir yerleşme birimi olarak tüm Türkiye'ye örnek olacak bir şehirdir. Bu nedenle bu yöreyi kısaca tanımakta yarar vardır.

Şehrin tarihi "sulama" ile başladığı için, merkez ile Çumra'nın içerisinde tarihi bir eser yoktur. Fakat çevresinde uzun zamanlardan beri yapılan kazılarda tarihin çeşitli devirlerine ait şehir kalıntıları ve tarihi eserler bulunmuştur.

Çumra Ovası'nın en verimli topraklarının uzandığı bir sahada 123.750 m²'lik (450x275) bir alan kaplayan Çatalhöyük bunlar içerisinde en önemlisidir ve G. Ö. 8000 yılın birinci yarısına tarihlenmektedir. Bu höyükte yapılan çalışmalar, daha o dönemlerde burada başta tahıl olmak üzere çeşitli baklagiller, sebze ve meyvaların yetiştirildiğini, bu yöredeki tuzlu bataklık otları ve mevcut otlaklarda hayvanların geniş mer'alara salınarak beslendiğini ve belkide aynı yaylacılık sisteminin uygulandığını bize göstermektedir. Bugünkünden farklı olarak buradaki ormanlık alanlarda avcılığın da geliştiği tespit edilmiştir (Mellaart, 1962).

Daha sonraki dönemlerde Çumra çevresi, İç Anadolu'nun tarihi iskan stratigrafisine uygun bir şekilde iskan edilmiştir (Frig, Hitit, Selçuklu, Osmanlı dönemleri..)

1844, 1854, 1874, 1878 yıllarında; yağışlardaki düzensizlikten kaynaklanan verim düşüklüğü sonucu başlayan kıtlıklar; yöre hakını göçe zorlamış, nüfus azalmıştır.

Tablo 1: Çumra'da nüfusun yıllara göre seyri

Yıllar	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Çumra	37066	33628	38214	40594	45075	51391	55585	61957	69107	73788	74243	85321	74040

Genel Nüfus Sayımı İstatistiklerinden yararlanarak hazırlanmıştır.
(D. I. E. Genel Nüfus Sayımları)

1898 yılında Sadrazam Ferit Paşa zamanında, Beyşehir gölü rezervuar haline getirilmiş; 1907 yılında Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi'ne bugünkü Konya Ovası Sulama şebekesi ihale edilmiş ve 1914 yılında 1. Dünya savaşından az önce bu iş 850.000 altın sarfedilerek bitirilmiştir. Bu tesis, Türkiye'nin devlet eliyle kurulmuş ilk sulama tesisi olması açısından önemlidir.

İşte bu sulama şebekesinin yarattığı, ortaya çıkardığı bir şehirdir Çumra ... 1926 yılına gelinceye kadar, Çumra deyince bugünkü "İçeri Çumra" kasabası aklagelmekte idi. Çumra 1926 yılında ilçe haline getirilmiştir. Tren istasyonunun burada bulunması; sulama teşkilatının Konya Ovası'na hakim olması; bu teşkilatta çalışan memur ve görevlilerin lojmanları, Çumra'nın gelişmesini sağlamıştır.

Atatürk, 1926 yılında trenle Adana'ya giderken, Çumra istasyonunda etrafı

seyredip sulama tesislerini gördükten sonra "Bu şirin beldeyi geliştirmek, buraya ehemmiyet vermek lazımdır. Çumra kaza merkezi olmaya layıktır" emri ile 1926 yılında ilçe merkezi olmuştur. Bugünkü içeri Çumra kasabası da 1955 yılına kadar merkez Çumra'nın bir mahallesi olarak kalmıştır. Bu tarihten itibaren yörenin nüfusu düzenli olarak artmıştır.

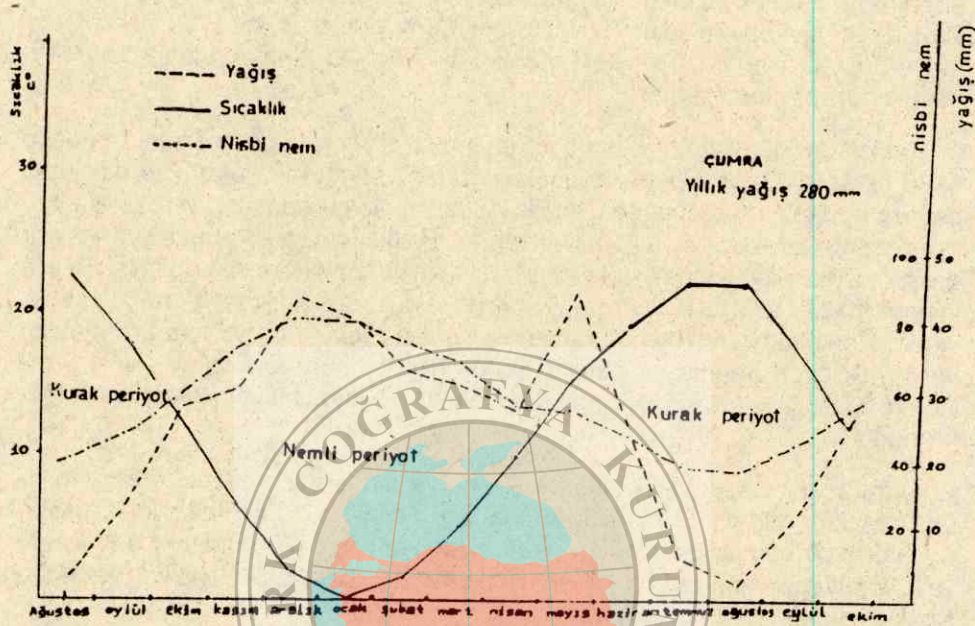
Tablo 1 incelendiğinde; bu düzenli artışın seyri açıkça görülmektedir. Sadece 1935 ve 1990 Genel Sayımı sonuçlarında bir azalma mevcuttur. Bu durumun başlıca nedenleri; 1935 yılında, sağlık hizmetlerinin gelişemeyişi ve özellikle kurak geçen yılların bu devreye rastlamasıdır. 1990 yılında ise; tarımdaki modernizasyon, ziraat alanlarındaki entansif ziraatın yaygınlaşması, insan emeğini en aza indiren makineler, nüfusun başta Konya olmak üzere büyük şehirlere göç etmesine neden olmuştur. İl olan Karaman ve Konya; özellikle bu şehirlerdeki mevcut sanayi tesisleri ile yüksek okullar, nüfus hareketine neden olmuştur. Ayrıca Çumra ilçesinin idari biriminden ayrılıp ilçe olan köylerde nüfus azalmasının diğer bir nedenidir.

Çumra ve çevresinde ekonomik yapıyı ve nüfus hareketlerini etkileyen en önemli faktör iklimdir. Bulunduğu konum itibarı ile yurdumuzun karasal iklim tipinin hakim olduğu bir bölgededir. Uzun süren karlı ve soğuk kışları; kısa mutedil ve rutubetli ilkbaharı; kuru yakıcı ve uzun yazı; ilkbahara göre daha kuru ve daha sıcak sonbaharı ile dikkat çeker.

Şekil 1'deki iklim ile ilgili grafik, incelenirse; Çumra'da yıllık ortalama sıcaklığın 11° C; yıllık ortalama yağışın ise 280 mm olduğu görülür. Yağış ova tabanına doğru azalır 250 mm.ye düşer. Ova tabanındaki bu yağış azlığından ziyade yağışların zamanında yağmaması, yöre ziraatını olumsuz yönde etkilemektedir. Bitkilerin su gereksinimini karşılayan; ikinci bir kaynak olan nisbi nemin de aynı yağış dağılımında olduğu gibi Ocaktan Ağustos'a doğru yavaş yavaş azalması, buna karşın Ağustos - Aralık döneminde artması, bitki hayatını etkilemektedir. Yıllık ortalama % 66'lık Nisbi nem miktarı ile Çumra'da suya olan ihtiyaç açıkça görülmektedir.

Yıllık yağışın 300 mm'nin altında ve düzensiz seyretmesi sonucu hububat - nadas sistemi zorunlu hale gelmekte ve bunun sonucunda her yıl yaklaşık 4512 ha arazi nadas amacıyla boş bırakılmaktadır. Ayrıca yetersiz yağış ekim nöbetinde de önemli verim kaybına yol açmaktadır.

Çumra Ovası'nda tarımsal istatistik bilgileri incelediğimizde şu durum görülmektedir; 1982 yılında; 25.000 ha olan sulu tarım arazisi, 1992 yılında 47.500 ha çıkarılmış 17.134 ha arazi nadasa bırakılırken bu sayı 4512 ha indirilmiştir. Eskiden kuru tarım alanlarında geniş sahalarda tahıl ziraati yapılırken; günümüzde sulama yapılan tarlalarda entansif ziraate ve polikültür tarıma geçilmiştir. Böylece yörenin ana tarım ürünü olan buğdayın yanısıra, şekerpancari gibi sanayi bitkilerinin de ekim sahaları ve üretimleri artmıştır.

Şekil 1: Çumra'ya ait iklim eğrisi

Örneğin Şeker Pancarı bu yörede en fazla yetiştirilen sanayi bitkisidir. Sulama ile birlikte ekim alanı ve üretimi hızla gelişen pancar; birim alandan yüksek verim elde edilmesiyle gün geçtikçe önem kazanmıştır. Konya'da 1945 yılında açılan Şeker Fabrikası'nın hammadde gereksinimi karşılamak amacı ile ziraatine başlanmıştır. Konya Havzasında en fazla pancar ziraatının yapıldığı yer Çumra Ovası'dır.

Bu ova'da 1969 yılında 1023 hektar Şeker pancarı Ziraatına ayrılırken, 1974 yılında, 3043 ha, 1979 da:5576 ha, 1982 de 8000 ha, 1984 de 9000 ha ve 1992 de 9900 hektara çıkmıştır. Üretimde de aynı artış gözlenir; 1969 yılında 3.3055 ton, 1974'de 105.700 ton, 1979 da 186.252 ton, 1982'de 200.000 ton, 1984'de 240.000 ton ve nihayet 1992'de 500.000 ton.

Görülüyor ki pancarın hem fabrika hammaddesi hem de yem olarak kullanımı, değerini ekonomik ve işletmecilik yönünden daha da yükseltmiştir. 1969 - 1992 dönemindeki 23 yılda ekim sahası ortalama 10 kat, üretim ise ortalama 15 kat artmıştır.

Şeker pancarı ziraatının masraflı olmasına rağmen üretiminin bol ve kaliteli oluşu, iyi gelişmesi pancar ekicilerini dolayısıyla pancar ekim sahasını arttırmıştır.

Sulama, münavebe, gübreleme şartlarındaki doğru uygulamalarda üretimin artmasını sağlamıştır.

Ovada, meyveciliğin fazla gelişmediğini, yaklaşık 10 yıl öncesine oranla üretim alanlarının da azaldığını görüyoruz. Bunun nedeni, arazi durumu ve toprak yapısının tarla ürünlerinin (sanayi bitkileri ve hububat) birim alandan daha çok ürün ve buna bağlı olarak daha çok gelir sağlanması, taban suyunun yakın olması, tesis bakımından uzun zaman alması, 7 - 8 yıl sonra gelir getirecek duruma gelmesi diğer yıllık mahsulleri tercih ettirmektedir. Yinede dağlık kesimde, tarla arazisine elverişli olmayan taşlık alanlarda, yabani ahlatların, bölge şartlarına uygun armut çeşitlerinden aşılansarak çoğaltılması sevindiricidir. Bunun yöre ekonomisine büyük katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Bağ arazilerinin de 3000 ha dan, 1000 ha indiğini görüyoruz. Bunun da nedeni; Ovada bulunan bağ sahalarının sökülerek, meyvecilikte olduğu gibi yerini tarla arazisine terk etmesidir. Çumra Ovasının kenarlarındaki dağlık sahadaki asma çubuklarının aşılansarak üretimin artırılması, düşünülmesi gereken bir konudur.

Sebzecilikte ise büyük bir gelişme görülmektedir. 1982'de 340 ha olan sebze bahçesi, 1992'de 4200 ha çıkmıştır. Bunun da nedeni; Çumra Ovasının toprak yapısının yanısıra, gelişen sulama imkanlarının sebzeçiliği ve özellikle kavun ziraatını desteklemesidir. Devlet kuruluşlarının çiftçiye hastaliksız ve sertifikalı tohum sağlamanın bunda büyük rolü ve teşviki vardır. Çumra Ovasında yetiştirilen kavunların pazarlama olanaklarının düzeltilmesi, Ortadoğu ülkelerine ihracatının sağlanması kavun üretimini daha da arttıracaktır. Çabuk bozulan kavunun nakli için, özel frıgofirik tesisli nakil vasıtalarının temin edilmesi ve yaygınlaştırılması da yararlı olacaktır.

Hayvancılığın önemli yer tuttuğu Çumra'da mer'a ve çayırların azaldığını görüyoruz. Fakat mevcut meraların yakın yıllarda ıslah edilmeğe çalışılması, otlatma işleminin birçok köyde rotasyon sistemi ile yapılması, meraların kalitesini, verimini arttırmıştır. Yörede suni mer'a tesisine önem verilmesi; ekolojik yapıya uygun çayır mera bitkilerinin yetiştirilmesi hatta mer'aların özelleştirilmesi kaliteyi daha da arttıracaktır.

Yurdumuzun en fazla rüzgar erozyonuna maruz kalan yörelerinden olması nedeni ile Çumra ve çevresinde orman alanları da 7000 ha dan 17.945 hektara çıkarılmıştır. Bu, son derece sevindirici bir durumdur. Fakat yine de yeterli sayılmamalıdır. Çünkü doğanın çıplak oluşu, ovanın bir bozkır görünümünü taşıması ekonomik yapıyı da olumsuz yönde etkilemektedir. Ağaçlandırma çalışmaları özendirilerek teşvik edildiği takdirde, doğal denge kurulacak ve sonuçta ekolojik özelliklerde olumlu değişimler sağlanacaktır.

Tablo 2: Çumra'nın Arazi Kullanımı (1982) (hektar olarak)

Tarla Arazisi	141.894
Sulu Tarım	25.500
Kıraç Arazi	116.994
Her Yıl Ekilen	124.039
Nadas	17.134
Bağ Arazisi	3.000
Meyva Bahçesi	610
Sebze Bahçesi	340
Çayır Arazisi	1.480
Tabii Mera	47.000
Orman	7.000
Kayalık- Terkedilmiş	2.210
Bataklık	750

Tablo 3: Çumra'nın Tarımsal İstatistik Bilgileri (1992 Yılı Arazi Varlığı)

Tarla Arazisi	97.007
Nadas	4.512
Sebze	4.200
Meyva	395
Bağ	1.000
Kültür Alanı	107.114
Çayır - Me'ra	14.669
Orman	17.945
Ürün Getirmeyen Alan	4.704
Genel Alan	144.432
Sulanan Alan	47.500
Kuru Tarım	59.614

Konya Teknik Ziraat Md. Kayıtlarından derlenmiştir.

Bilgiler, Çumra Ziraat Md. derlenmiştir.

Tablo 4: Tarla Ürünleri Ekiliş ve Üretimi

	Ekiliş (ha)	Üretim (ton)
Buğday	53.000	135.000
Arpa	26.000	65.000
Yulaf	300	280
Mısır	42	307
Nohut	4.240	5.950
Fasülye (kuru)	1.410	2.300
Yeşil mercimek	17	10
Şeker Pancarı	9.900	500.000
Ayçiçeği	50	65
Kurusoğan	30	300
Patates	440	7.800
Yonca	770	42.000 (yeşil ot) 2.400 (kuru ot)

Tablo 5: Sebze Ürünleri Ekiliş ve Üretimi

	Ekiliş (ha)	Üretim (ton)
Biber	80	523
Domates	2.200	85.000
Fasülye (taze)	227	4.560
Havuç	50	1.400
Hıyar	55	1.100
Kabak	40	1.050
İspanak	41	450
Karpuz	1.120	23.000
Patlıcan	60	540
Soğan (taze)	30	400

Çumra Ziraat Md. derlenmiştir.

Görülüyorki Çumra Ovası ve civarındaki geniş sahalarda; sulama imkanları genişletilmiş; iklim koşulları gözönüne alınarak yörenin ekolojik koşullarına göre özel önlemler alınmış ve bunda da büyük ölçüde başarı sağlanmıştır. Fakat sulu tarım alanlarında hala üzerinde durulması gereken konular, sorunlar vardır.

En önemli yetiştirme faktörlerinden biri olan suyu, en ekonomik, en iyi şekilde kullanmak zorundayız. Bu kadar para, emek ve zaman sarfederek elde edilen sulama suyunu dikkatli kullanmak, yöredeki toprak ve güneşi en iyi şekilde değerlendirmek lazımdır. Ovada yapılan bu çalışmaların yanısıra, dağ köylerinde boşa akan dere sularının da tarımsal sulamada kullanılabilir hale getirilmesine çalışılmalıdır. Sulanan alanlarda randımanı yükseltmek gereklidir. Çumra Ovasındaki sulama şebekesinde, her yıl sulanabilecek arazinin, yeterli su olmasına rağmen ancak yarısında sulama yapılabilmektedir. Bu durum arazilerin çok parçalı ve dağınık oluşu, arazi fesvyesinin yetersizliği, kiracılık ve ortaklıktaki düzensizlik ve tahliye kanallarının bulunmaması gibi sebeplerden ileri gelmektedir.

Şu halde veraset konusunda yapılması gereken değişikliklerle, tarım işletmelerinin küçülmesi önlenmeli, küçük işletmeler desteklenerek entansif işletmelere dönüştürülmeli ve kendi kendine yeterlikten kurtarılıp, pazara ürün veren işletmeler haline getirilmelidir. Dağınık halde bulunan araziler arazi toplulaştırma yöntemi ile birleştirilerek ekonomik çalışan işletmeler yaratılmalıdır. Toplu-laştırma; sulama yapılan alanlarda; yatırımlarda tasarrufda sağlamaktadır.

Ayrıca çiftçilerin sulama bilgisizliğinin önlenmesi, bu konuda bilgilendirilmesi şarttır. Çumra şebekesinde bilindiği gibi, hububat, pancar, fiğ, yonca gibi mahsuller vahşi sulama usulü ile; kavun, fasulye gibi sıra bitkilerinde, sıra aralarına açılan çizgilere su verilmek suretiyle sulanmaktadır. Vahşi (= salma) usulü diyebileceğimiz bu yöntem sonucunda ise drenaj sorunu yaratılmakta, bazı kısımlar ise yeteri kadar sulanamamaktadır. Böylece hem su kaybı olmakta, hem de çukur alanlarda su birikmesi sebebi ile bu kısımlardaki mahsül çürümektedir. Ayrıca su, kök salma bölgesinden daha aşağılara inerek, taban suyunu yükseltmekte, toprak derinliklerindeki tuzların sularda eriyerek, kapilarite ile kök bölgesinde tuz birikmesi, mahsulün yanmasına, arazinin çoraklaşmasına yol açmaktadır. Bu tür zararları önlemek için çiftçinin bu konuda uyarılması, toprağına ve ürününe en uygun sulama şeklini belirlemede yardımcı olunmalıdır.

Bunun yanısıra ovada gerek yağışlardan gerekse sulamalardan arta kalan fazla suları boşaltmak için; son yıllarda yapılan yoğun çalışmaların daha iyi sonuç vermesi amacı ile toprağı ve suyu yerinde tutucu çalışmaların birlikte yürütülmesi gereklidir.

Sulama için bu kadar uğraş verilirken; Çumradaki tarımsal ürünleri işleyecek (kavun, süt, şeker...) fabrikaların kurulması da yararlı olacaktır. Böylece tarım sektöründeki fazla olan nüfus, sanayi ve diğer hizmetler sektörlerine çekilerek tarım arazisinin tarım sektöründeki çiftçilerin elinde kalması sağlanabilir; Dışa olan göçler önenebilir; daha hızlı bir kalkınma hamlesi başlatılır.

Fakat yeni kurulan tesislerin de yerleşim merkezi girişleri veya karayolu kenarındaki 1. sınıf arazileri işgal ettikleri görülmektedir. Bu durum önlenmeli, daha planlı bir yerleşim daha temiz bir çevre için fabrikaların kuruluş alanları özenli seçilmelidir.

Sonuç olarak; Çumra Projesi ülkemizin tarımı ve ekonomisi bakımından önemle üzerinde durulması gereken bir projedir. Bu yörenin ekolojik şartları gözönünde bulundurularak, tarım alanında daha neler yapabileceğimizi düşünmeli, üretim arttırma yolları araştırılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, sulu tarım tekniği, kuru tarıma oranla çok daha bilinçli olmayı gerektirmektedir.

Çumra ilçesinin bazı köyleri ilçe olup, idari birimden ayrılmış olmaları nedeni ile ilçe topraklarında görülen azalmaya rağmen; entansif ziraatın yaygınlaşması tarımı olumlu yönde etkilemiştir.

Kaynakça

- GÜMÜŞTEPE, (KİTAPÇIOĞLU), F., 1988 Konya Ovası Beşeri Coğrafya Açısından bir araştırma., Basılmamış Doktora Tezi, İ. Ü. Deniz Bil. ve Coğr. Ens.
- MELLAART, J., 1962. "Excavations at Çatal Höyük, 1961", *Anatolian Studies* XII, s. 41 - 65.
- D. İ. E. Genel Nüfus Sayımları (1927'den 1990'a kadar).
Yıllık Meteoroloji Bültenleri.
- Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Meteoroloji Bülteni, Devlet Meteoroloji İşleri Gn. Md., Ankara. 1974.

